

7. hřebečenský montánní výšlap

PRŮVODCE

14. 7. 2018

Tuto akci finančně podpořil Karlovarský kraj.

Vážení přátelé,

pro sedmý ročník Hřebečenského montánního výšlapu jsme vybrali trasu v severním okolí Jáchymova, která z větší části sleduje průběh připravované **Hornické naučné stezky Jana Hlouška**. Byl to totiž právě RNDr. Jan Hloušek (1950–2014), předčasně zesnulý vynikající znalec jáchymovského hornictví a čestný občan města Jáchymova in memoriam, který již před časem navrhl, aby naučná stezka byla zřízena i v této méně známé, ale nesporně zajímavé části jáchymovského a zčásti též božidarského rudního revíru. Ve své době s tímto nápadem neuspěl, ale jeho přání na zřízení stezky nyní naplňuje o.p.s. Montanregion Krušné hory – Erzgebirge v rámci projektu Zdař Bůh, světové dědictví. Vydejme se proto za dalším poznáním krušnohorských montánních památek, a uctěme tím i Honzovu památku.

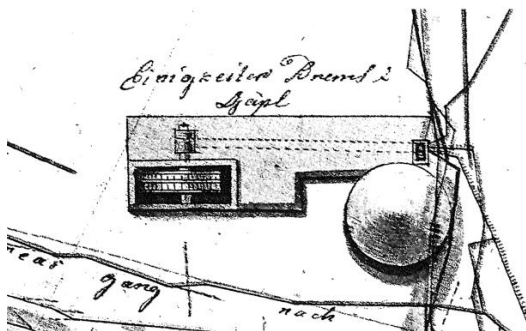
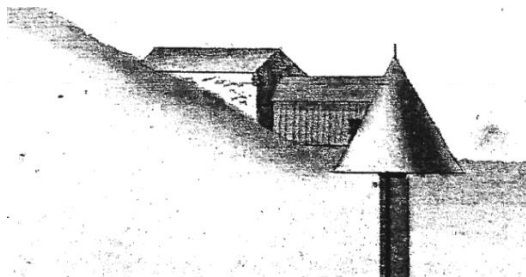
Spolek přátel dolu sv. Mauritius

1. Důl Svornost

Důl Svornost slaví v letošním roce 500 let od svého vzniku. Byl založen v roce 1518 v prostoru Uhelného vrchu (Kohlberg) pod názvem Konstantin poblíž křížení několika významných stříbrných žil, zejména půlnočních žil Geschieber (původně Stella) a Hildebrand a jitrních žil Andreas a Küh (Kravská). Jméno Svornost (Einigkeit) získal v roce 1530 na památku ukončení sporu mezi zdejšími těžaři o vymezení důlních měr. Až do poloviny 19. století byl jedním z hlavních center jáchymovské těžby stříbrných a kobaltových rud, od 40. let 19. století převládla těžba uranových rud nejdříve k výrobě uranových barev (do 1901) a později radia a štěpného materiálu pro zbrojní průmysl. Po ukončení těžby byl důl Svornost v roce 1964 předán jáchymovským lázním, aby zajišťoval dodávky radonové vody pro lázeňské účely. Nejstarší uranový důl světa je tak v provozu i nadále. Jeho nejhlubší, 12. patro se nachází v hloubce 497 m, do prostoru svislé šachty mířily už od 20., resp. od 30. let 16. století obě hlavní, do dnešní doby zachované jáchymovské dědičné štoly – štola sv. Barbory (v hloubce 106 m) a štola sv. Daniela (v hloubce 148 m).

Za svou 500letou existenci prošel důl Svornost složitým vývojem odrážejícím vývoj technologií těžby rud a čerpání důlních vod. Nejstarší známé mapy z poloviny 18. století dokládají, že důl byl v té době vybaven koňským těžním žentourem, který byl koncem 18. století doplněn velkovrátkem s dvojítmým (vratným) vodním kolem o průměru 12 m. Roku 1848 byl důl modernizován a na povrchu byl instalován vodosloupcový těžní stroj a v hloubce cca 140 m další vodosloupcový stroj k odvodňování dolu. Pohonnou vodu pro

tato zařízení přiváděl důmyslný systém příkopů a tunelů ze širokého okolí Jáchymova. K dopravě hlušiny z jámy na odval u dolu Josef byla v této době vybudována zastřešená úzkokolejka. V roce 1850 se doposud obecní důl Svornost stal majetkem rakouského státu a stal se provozním střediskem východního důlního oddělení jáchymovských dolů, k němuž patřily ještě doly Kaiser Josef II. (dnes Josef) a Hohe Tanne (Vysoká jedle).

Důl Svornost na řezu a mapě z roku 1798 – zobrazen je kuželovitý žentour a obousměrné (vratné) vodní kolo

V letech 1850–1862 byla jáma Svornost prohloubena až do 497 m, tj. na 12. patro. Při hloubení pod 12. obzor však 12. března 1864 vytryskl v hloubce 532 m teplý pramen s vydatností až 486,3 l/min., který do ledna 1866 zaplavil celý důl až na úroveň 3. patra. Pomocí nového čerpadla na parní pohon postaveného v roce 1866 se do roku 1869 podařilo důlní vody zcela vyčerpat a ještě v 70. a 80. letech 19. století se pak v dole kromě smolince dobývaly i stříbrné rudy, od roku 1874 se dopravovaly na povrch pomocí parního těžního stroje. Jeden z posledních bohatých nálomů stříbrných rud se uskutečnil v letech 1882–1889 na žíle Hildebrand. V roce 1901, v důsledku vyčerpání zásob rud nad 5. patrem a úpadku výroby uranových barev, byly veškeré těžební a čerpací práce na dole Svornost zastaveny a důl byl zatopen až po úroveň dědičné štolý Daniel. Ještě před 1. světovou válkou byla velká část původního areálu dolu zbourána.

Důl Svornost na pohlednici z roku 1901, kdy byl dočasně uzavřen

Svornost po přestavbě v letech 1922–1924

Po vzniku Československa byl areál dolu v letech 1922–1924 zcela přestavěn podle návrhu významného architekta Milana Babušky tak, aby odpovídal moderní těžbě uranových rud. Byla postavena nová šachetní budova s ocelovou těžní věží, strojojna s elektrickým těžním strojem, obytný dům pro důlní úředníky (dnes chata Svornost) a důlní dozorce a další objekty. V únoru 1924 se podařilo odčerpát důl až na 12. patro, kde i nadále vyvěral pramen nafáraný v roce 1864. Protože voda vykazovala vysokou radioaktivitu, byla nově zachycena a zvláštním potrubím začala být odváděna do státních radiových lázní. V roce 1925 byl pramen na počest objevitelky radia nazván Curie.

Těžba uranových rud pokračovala i za druhé světové války, kdy důl provozovala německá těžební společnost. V roce 1945 se důl vrátil do vlastnictví československého státu a od roku 1946 se stal součástí nově vzniklého n. p. Jáchymovské doly. Šachetní budova byla tehdy zvýšena a byla postavena nová, mohutnější těžní věž, vybudována byla i nová strojojna pro výkonnější těžní stroj a přistavěn přízemní trakt s kanceláři, podepřený robustní zdí. V roce 1949 vznikl na Svornosti neblaze proslulý koncentrační tábor, pověstný svými 232 schody, které spojovaly šachtu s táborem. V letech 1951 a 1952 bylo v táboře internováno přes 700 vězňů komunistického režimu, v roce 1954 byl lágr zrušen.

Po ukončení těžby uranových rud byly v důlním poli jámy Svornost na počátku 60. let vybudovány železobetonové tlakové hráze, které důl oddělily od prostor dolů Rovnost a Bratrství určených k zatopení. Od roku 1964 slouží důl Svornost k čerpání radonové vody pro lázeňské účely. Kromě pramene Curie se využívá i voda z dalších tří pramenů, zejména z nejvydatnějšího pramene Běhounek.

Současná podoba dolu Svornost (foto: J. Hloušek)

V letech 1992–1966 proběhla celková obnova jámy Svornost. Jáma byla až na 12. patro vybetonována a nově vystrojena, byla vyměněna těžní věž a strojovna dolu byla vybavena novým těžním strojem.

2. Vrch Klobouk

Podobně jako se starověký Řím rozkládal na sedmi pahorcích, tyčí se také nad Jáchymovem sedm kopců, podle nichž se už od 16. století označovaly jednotlivé části jáchymovského důlního revíru. Na západní straně to jsou vrchy nazývané kdysi Pfaffenberg (Popovský vrch), Schottenberg (Zámecký vrch s hrádkem Freudenstein), Kohlberg (Uhelný vrch v místě dolu Svornost) a Niclasberg či Nicolausberg nad Městským rybníkem. Na východní straně jsou to pak „Turecké vrchy“ Unterer Türckner či Türkner (Stráž, 840 m, s předsunutým, poněkud nižším Klouboukem) a sedlem oddělený, téměř o 100 m vyšší Oberer Türckner (Šance, 927 m).

Jáchymovská pohoří v 16. století

Jáchymov kolem roku 1900 s výrazným, dosud téměř nezalesněným Horním Tureckým vrchem (dnes Šance) v pozadí. Linie stromů začínající v pravé horní části snímku, v sedle mezi Šancí a Klouboukem, běží paralelně s vodním příkopem, který kdysi přiváděl pohonnou vodu k dolu Svornost.

Oblast Tureckých vrchů, tedy vrchů Klobouk, Stráž a Šance, se brzy po založení Jáchymova v roce 1516 stala místem intenzivní těžby stříbrných rud, i když význam této oblasti byl oproti protější straně údolí podstatně nižší. Zasahovaly sem především jitřní, zhruba východozápadní žíly Andreas, Küh, Segen Gottes či Dorothea a půlnoční, přibližně severojižní žíly Marie, Goldene Rose (Zlatá růže), Kaiser Josef, Prokopi nebo Fundgrübner, které byly dobývány řadou štol a šachet. Nejvýznamnější byl důl Goldene Rose, propojený s dědičnou štolou Daniel, na nějž dosud upomíná rozsáhlá a přes své stáří dosud stále většinou nezarostlá halda na jižním svahu Klobouku nad ulicí Boženy Němcové.

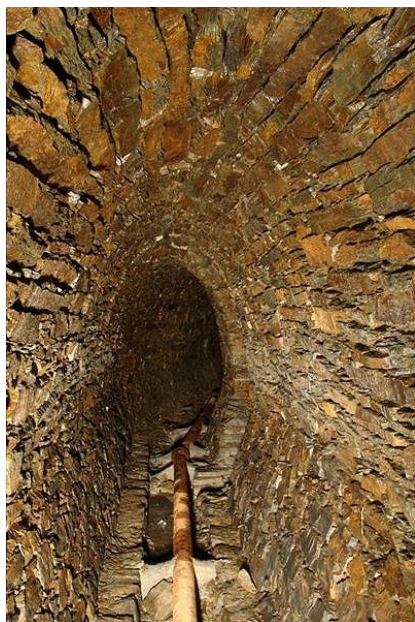
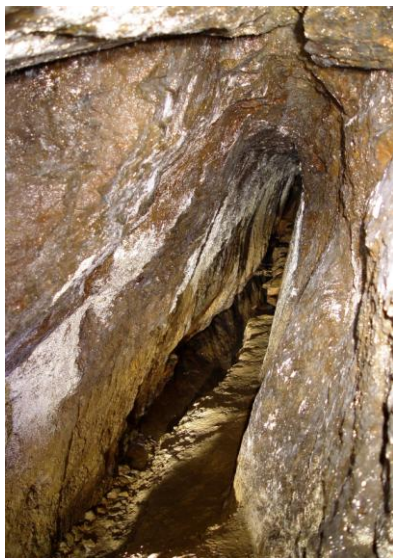
Sedlo mezi Šancí a Stráží/Kloboukem mělo velký význam pro jáchymovské důlní vodohospodářství. Do tohoto prostoru totiž od severu míří vodní příkop, který přiváděl vodu ze Stíněného potoka a dokonce až od Neklidu pod Božím Darem k důlním a úpravárenským provozům dolů Vysoká jedle a Svornost. Příkop původně obtáčel celý jižní svah vrchu Šance a nad někdejší jáchymovskou horní baštou (nad „točkou“) přecházel do

jiné řešení: nad původním příkopem byla do vrchu Šance západním směrem vyražena štol Gegenbau tak, aby se napojila na štolu Dürrenschönberger, založenou už v roce 1524 na protější straně kopce v údolí Jáchymovského potoka. Vznikl tak zhruba 740 m dlouhý tunel, který výrazně zkrátil cestu, již pohonná voda ke Svornosti musela urazit, a navíc bylo možné využít i vodu sváděnou štolami z podzemí. K tomu, aby se voda přicházející z údolí Stísnného potoka dostala ke štolě Gegenbau, bylo třeba vybudovat nový příkop, který probíhá těsně nad původním vodním příkopem a na rozdíl od něj je dosud v terénu stále dobře patrný. Soustava štol Gegenbau – Dürrenschönberger slouží dodnes k vodohospodářským účelům.

Koncem 19. století se objevil nápad vyrazit výše v údolí Stísnného potoka ještě jeden vodní tunel, která měl vyústit pod Městským rybníkem, tento záměr se však již neuskutečnil.

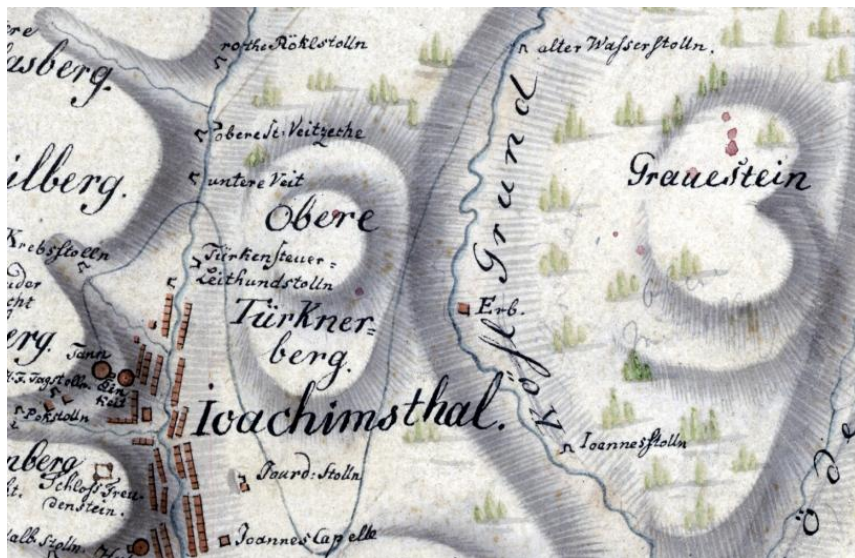
*Ústí štol Gegenbau a příkop vedoucí ke štolě
(foto Michal Urban)*

Štola Gegenbau (nahore) a štola Dürrenschönberger (foto Jan Hloušek 2004)

4. Štola Wasserlauf

Jako rezervoár vody pro vodní příkop vedoucí kolem vrchu Šance byla nejpozději koncem 18. století vyražena štola Wasserlauf, jejíž dobře zachovaný, z kamene vyskládaný portál se nachází těsně nad levým břehem Stísněného potoka. Na jednom z kamenů portálu je vysekán letopočet 1818 či 1819, který je však nepochybně mladší než vlastní založení štoly a vztahuje se asi k době obnovy portálu.

Výřez z mapy jáchymovského důlního revíru z roku 1813. Uprostřed nahoře je zakresleno ústí štoly Wasserlauf („alter Wasser Stolln“) a její napojení na původní vodní příkop obcházející vrch Šance

Detail portálu s letopočtem vlevo uprostřed (foto Michal Urban)

Ústí štoly Wasserlauf v roce 2008, tehdy ještě málo zarostlé (foto Jan Hloušek)

Uvnitř štoly jsou patrné opracované plochy v místech, kde byla přehrazena, aby se v ní zvýšila hladina vody (foto Jan Hloušek 2008)

Údolí Stísnného potoka vede od štolý Wasserlauf dále vzhůru k Farské louce, která dodnes představuje luční oázu uprostřed hlubokých lesů, i když její dnešní rozloha je podstatně menší než v minulosti. Už z roku 1555 je znám příběh, že na prosbu jáchymovského perkmistra zde dobrovolně sklízelo seno dvě stě místních horníků, a i v pozdějších stoletích sem chodily na sena jáchymovské děti.

Na konci 18. století se uvažovalo o tom, že na Farské louce bude vybudována vodní nádrž jako další rezervoár technologické vody pro doly a úpravy v Jáchymově, z plánu však nakonec sešlo.

Farská louka před 1. světovou válkou

Farská louka je však zajímavá i po geologické stránce. Jako na jednom z mála míst na Jáchymovsku se zde totiž nachází třetihorní výlevná hornina fonolit s četnými dutinkami vyplněnými krystalky kalcitu a drobnými jehlicemi natrolitu, v základní hmotě horniny se pak kromě černého augitu vyskytuje i zelený titanit. Nejblíže se podobné horniny vyskytují až u Českých Hamrů nebo v protějším Hammerunterwiesenthalu.

Výše v údolí Stísnného potoka, stáječícího se na Farské louce do severozápadního směru, existoval už od 16. století důl Reichgeschieb (Valouny), který jako poslední v této oblasti pracoval až téměř do závěru 19. století. Znovu byl vyzmáhán Jáchymovskými doly po 2. světové válce, protože hlavní žíla obsahovala i něco smolince.

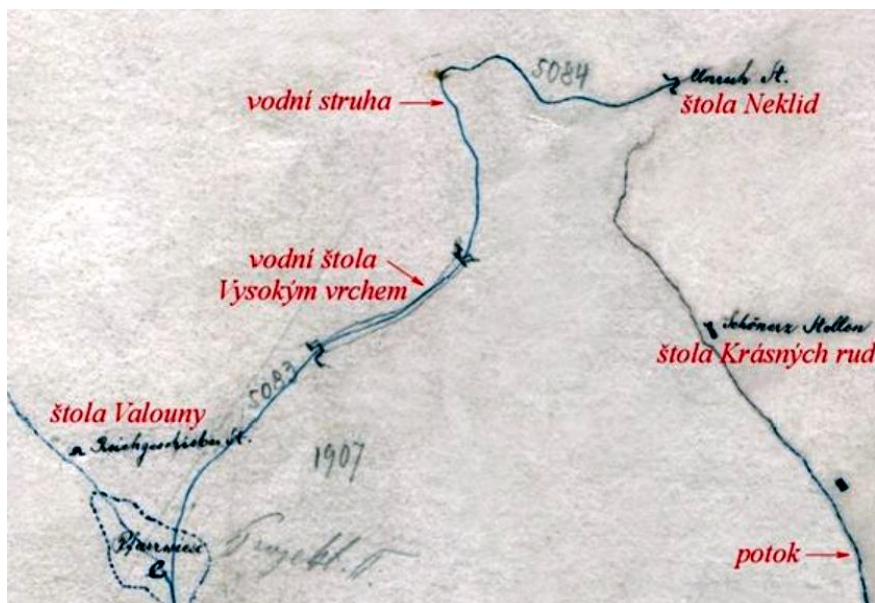

Natrolit (vlevo) a zelený titanit ve fonolitech Farské louky (foto Jan Hloušek)

5. Vodní příkop od štol Unruh

Stejně jako na katastrální mapě z roku 1842 se i dnes po svazích nad horním tokem Veseřice v nadmořské výšce kolem 950 m vine úzká parcela č. 5084 vytvářející zde oblouk ve tvaru písmene M. Zdánlivě nelogiicky končí tato parcela na jihozápadě uprostřed lesa mimo cestu, která jinak podél ní probíhá. Tato nelogičnost však má jasný důvod: parcela č. 5084 totiž vyznačuje trasu vodního příkopu, který začínal na severovýchodě u štol Unruh/Neklid (zastávka 6) a na jihozápadě byl sveden do Vodní štol, podzemního tunelu, který zde byl vyražen proto, že v cestě vodě stál Vysoký vrch. Na druhé straně Vodní štol pak voda tekla do koryta vedoucího přes Farskou louku ke štolě Wasserlauf a dále vodním příkopem směřovala až do Jáchymova.

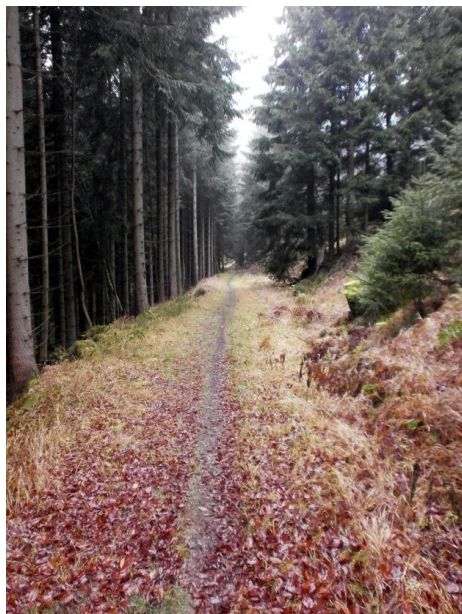
Kdy příkop od štol Unruh a Vodní štola vznikly, není z dostupných písemných pramenů přesně známo. Jejich založení lze však zřejmě klást do samého závěru 18. století. Zatímco na mapě božídarského revíru z let 1783–1785 nejsou ještě příkop ani Vodní štola zakresleny, na mapě jáchymovského revíru z roku 1802 již obě tato díla jsou. Další mapa z roku 1813 přitom ústí Vodní štol označuje jako „neue Wasserstölln“, zatímco štola Wasserlauf pod Farskou loukou je na ní uvedena jako „alter Wasserstölln“. Tím je určeno i relativní stáří obou štol – štola Wasserlauf je starší.

Náčrt příkopu od štol Unruh a Vodní štol na mapě z konce 19. století

Příkop od štoly Unruh, Vodní štola („neue Wasserstölln“) a štola Wasserlauf („alter Wasserstölln“) na mapě z roku 1813

Jak je vidět na mapě z roku 1813, na své trase nabíral příkop od štoly Unruh ještě vodu z několika menších stol. Využívání tohoto vodního příkopu zřejmě skončilo brzy po ukončení důlních prací ve štole Unruh na počátku 50. let minulého století a dnes je tento „grábl“ v terénu jen sotva znatelný. Celou jeho trasu však sleduje vrstevnicová lesní cesta. Severovýchodní ústí Vodní štoly je patrné podle terénního zářezu, méně prokazatelné je místo ústí na jihozápadní straně.

Někdejší trasu příkopu dnes sleduje pohodlná lesní cesta (foto Marek Nesrsta)

6. Štola Unruh (Neklid)

Na planině Neklid i v hlubokých údolích pod ní pracovala již ve 30. letech 16. století řada stříbrných dolů, mezi nimiž však až do roku 1546 probíhala hranice mezi Českým královstvím a Saskem. Výše položené doly byly součástí božídarského revíru založeného saským kurfiřtem, zatímco oblast terénního lomu a údolí pod ním již spadala pod jáchymovský revír hrabat Šliků. Přestože se božídarský revír stal v roce 1546 součástí Českého království, byly obě oblasti Neklidu báňsky propojeny až mnohem později, v 18. století.

Ve „staré“ jáchymovské části Neklidu, označované dříve jako Widergebirg, v prostoru dnešních sjezdovek, byly v minulosti vyraženy tři hlavní odvodňovací štoly. Nejvýše, v nadmořské výšce 960 m, leží ústí štoly Unruh (Neklid) nazvané podle stejnojmenné žíly směru ZJZ–VSV. Podle Mathesia byla tato žíla objevena v roce 1543. Hlavního významu však štola Unruh, stejně jako níže ležící štola Schönerz (zastávka 7), nabyla až v 18. a 19. století, kdy byla jejich prostřednictvím propojena jáchymovská a božídarská část Neklidu.

Štola Unruh byla ražena k SSV po žíle Silberwäscher a dosáhla přímé délky přes 1 000 m, byla z ní však vedena také řada sledných chodeb po východozápadních žilách s celkovou délkou rovněž minimálně 1 000 m. Ve své severní části byla štola Unruh v 60. letech 18. století propojena asi 70 m hlubokým komínem s hlavní božídarskou štolou Jordan.

Částečně rozvezený odval štoly Unruh (foto Jan Hloušek 2008)

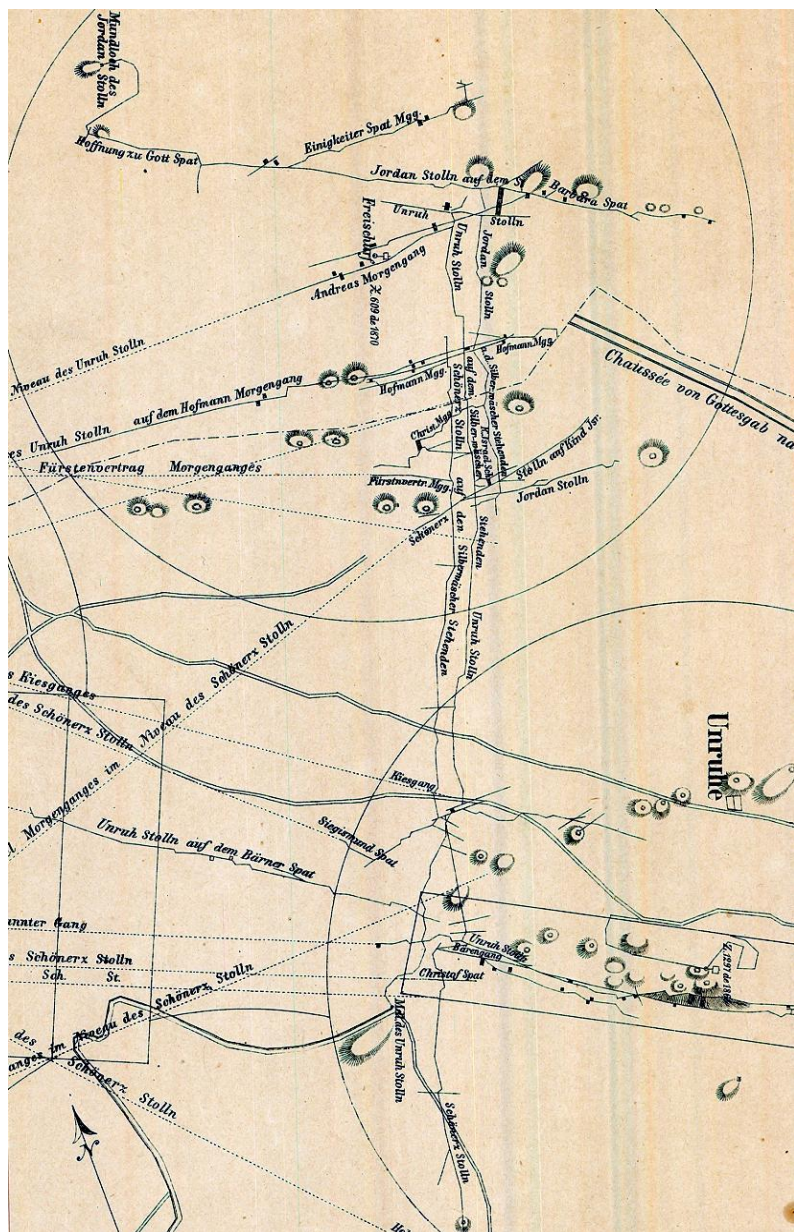
Již nedaleko svého ústí nafárala štola dvě blízko sebe probíhající strmé žíly Unruh (též Christoph) a Bärn směru 105–120 s mocností až 30 cm, které obsahovaly bohaté stříbrné zrudnění. Obě tyto žíly byly těženy již přímo od povrchu, o čemž dosud svědčí mohutné haldy a povrchové dobývky v místech, kde končí neklidská planina a začíná strmý svah (a kde se žíly Unruh a Bärn spojují). Dále k severu protnula štola Unruh zejména žíly Nestler, Kiesgang, Kinder Israel, Fürstenvertrag, Hoffmann, Barbora a další.

Pod dosud zčásti patrným ústím štoly se nachází odval, který byl zčásti rozvezen při úpravě sjezdovky.

Vlevo: ústí štoly Unruh (foto Jan Hloušek 2008), vpravo: fluorit ze štoly Unruh (sbírky Národního muzea v Praze, foto Dalibor Velebil). Zelenomodrý a žlutý fluorit byl na rozdíl od Jáchymova poměrně běžnou součástí výplně žil na Neklidu a Božím Daru.

I přes značný objem důlních prací je souhrnná produkce neklidského revíru za období 1750 až 1850 odhadována jen na 2 tuny stříbra. V letech 1841 až 1852, kdy zde probíhalo poslední kutání státní správy, bylo získáno necelých 1 000 vídeňských hřiven stříbra (asi 280 kg) a finanční ztráta za toto období vystoupala na 82 600 zlatých.

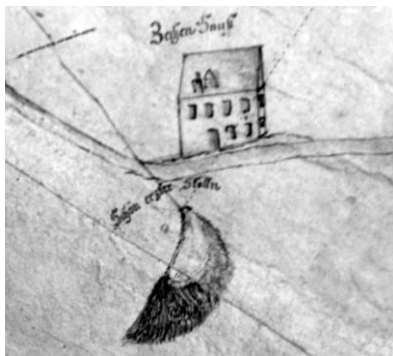

Průběh štoly Unruh na báňské mapě z roku asi 1870

7. Štola Schönerz

Nejvýznamnější štolou neklidské oblasti byla štola Schönerz (Krásná ruda), jejíž ústí bylo zaraženo v nadmořské výšce 883 m, tj. téměř 80 m pod štolou Unruh. Stejně jako štola Unruh byla i štola Schönerz ražena k severu po půlnoční žíle Silberwäscher mocné až 60 cm, která sice neobsahovala mnoho rudy, ale usnadňovala postup prací. Také žíla Schönerz, paralelní se žilou Silberwäscher, byla i přes svůj název na rudy poměrně chudá. Další rozdíl mezi božídarským/neklidským revírem a jáchymovským revírem totiž spočívá v tom, že na Neklidu byly zručněné hlavně jitřní žíly, kdežto v Jáchymově půlnoční.

V roce 1775 převzala štolu Schönerz státní správa, do té doby na ní pracovala pouze drobná soukromá těžářstva. Štola byla poté prodloužena až pod Boží Dar k dolu Hoffmann. Dosáhla tak délky kolem 1 200 m a postupně nafárala stejné jitřní žíly jako štola Unruh. Také ze štoly Schönerz bylo vyraženo mnoho sledných chodeb dlouhých až stovky metrů. Důlní práce zasahovaly i hluboko pod úroveň štoly. Důlní mapa z let 1778–1785 zobrazuje rozfárání ještě na pěti obzorech pod štolou. V mapě se uvádí, že rudní žíly jsou odsazovány žilami čediče a tam, kde se čedič vyskytne, se objevují nejkrásnější stříbrné a kobaltové rudy. To je empirické potvrzení moderních geochronologických měření, která ukazují, že zručnění na Jáchymovsku je primárně variského stáří (kolem 300 milionů let), ale v důsledku třetihorní sopečné činnosti před asi 25 mil. lety došlo k jeho remobilizaci (rozpuštění a opětovnému vysrážení rud).

Ústí štoly Schönerz a cáčovna dolu na důlní mapě z konce 18. století. Níže po proudu Veseřice stávala ještě stoupovna

Roku 1812 státní správa důl Schönerz opustila. I ve snaze řešit obrovskou nezaměstnanost na Božím Daru pak erár ve 40. letech 19. století provoz štol Unruh, Schönerz a nej-

spodnější štoly Wenzel obnovil. V roce 1855 odkoupil důl Schönerz od státu saský báňský úředník a podnikatel William Tröger, který v dolech ještě po krátkou dobu paběrkoval.

Na konci 40. let minulého století štoly Schönerz vymáhaly znovu Jáchymovské doly při prospekci na uran, průzkum však nebyl úspěšný. V roce 2004 bylo ústí štoly nakrátko obnaženo při stavbě zařízení pro zasněžování sjezdovek. Vstupní, vyzděná část byla téměř neporušená, ale dále je štola zavalená, i přesto z ní však stále vytéká důlní voda.

Vstupní vyzděná část štoly Schönerz, dále však štola končí závalem (foto Jan Hloušek 2004)

Ústí štoly dnes zakrývá zařízení pro zasněžování sjezdovek (foto Karla Bláhová)

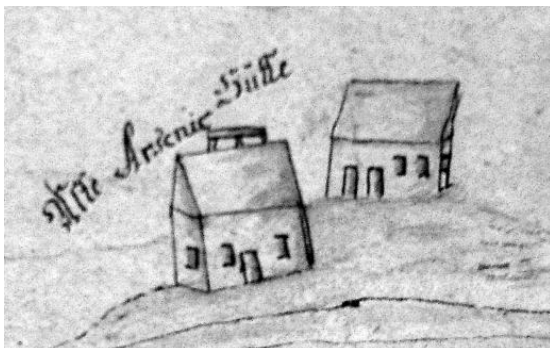
8. Štola Václav a důl Klement

Nejhlubší štolou neklidského revíru byla štola Wenzel (Václav) s ústím ve výšce 835 m n. m. Byla však vyražena jen na malou vzdálenost asi 400 m až po nepřítliš produktivní jitrní žílu Holzörter a pro revír neměla velký význam. I nadále však štola Václav odvádí část důlních vod z obzoru štoly Schönerz, s níž je propojená.

Ústí štoly Václav v roce 2002 a po necitlivé „úpravě“ v roce 2010 (foto Jan Hloušek)

Poněkud stranou od štoly Václav pracoval v 17. a 18. století důl Giftkies, který měl mezi zdejšími doly zvláštní postavení, protože se v něm dobýval arzenopyrit (FeAsS) pro výrobu arzeniku (oxidu arzenitého) v huti, která stávala v údolí mezi štolami Václav a Schönerz pod bývalou elbeckenskou hájovnou (dnes chata Hájenka). Huť jako vedlejší produkt vyráběla i měď a zpracovávaly se v ní také jáchymovské kobaltové rudy jako surovina pro výrobu kobaltové modři. Význam elbeckenské huti, která je zmiňována již v roce 1618, přesahoval regionální úroveň. Roku 1687 ji koupila skupina podnikatelů, kteří měli výhradní právo na výrobu arzeniku v Míšni. Na přelomu 17. a 18. století dodávali na trh přes polovinu spotřeby arzeniku v rakouských zemích. Poslední zmínka o elbeckenské huti je z roku 1771.

Vyobrazení elbeckenské arzenové hutě na důlní mapě z konce 18. století

Štola Giftkies se vyznačuje pro Jáchymov výjimečným zrudněním a vyniká ojedinělou výzdobou, tvořenou modrými, zelenými, béžovými až bělavými povlaky a náteky převážně amorfních arzeničnanů mědi a železa, rezavými krápníky glockeritu i žlutavými krápníčky kalcitu či aragonitu. Nachází se zde i velké množství novotvořeného zýkaitu a kaňkity, vzniklých rozkladem arzenopyritu, a vyskytla se tu i vzácná sekundární uranová mineralizace. V roce 2011 byl odtud poprvé na světě popsán sekundární minerál uranu agricolait – $K_4(UO_2)(CO_3)_3$.

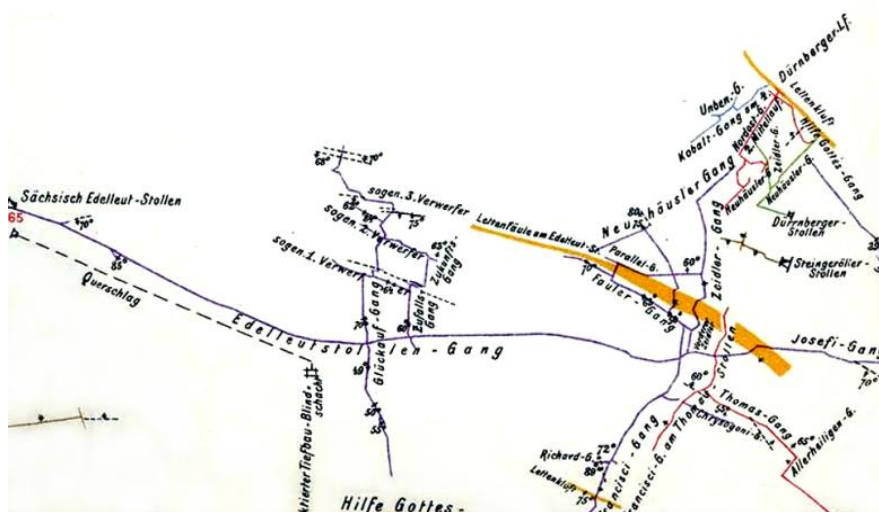
Náteky arzeničnanů mědi a železa na stěnách štoly a glockeritový krápník (foto Jan Hloušek 2002)

Krátce po druhé světové válce byla hornická činnost na Neklidu a pod ním obnovena v rámci průzkumu na radioaktivní suroviny. Nejprve byl v letech 1946 až 1947 prozkoumán důl Reichesgeschieb a později i štoly Schönerz, Unruh, Václav a Giftkies. V elbeckenském údolí byla vyražena nová jáma Klement hluboká 57 m, která byla později, v polovině 50. let, propojena překopem dlouhým 2 km s jámou Nikolaj nad Jáchymovem. Průzkum na uranové rudy zde však až na malé výjimky skončil neúspěchem.

9. Důl Bratrství

Také v údolí Klínoveckého potoka stranou od středu Jáchymova se už v 16. století těžily stříbrné rudy. Nejvýznamnějším zdejším dolem byla Štola saských šlechticů (Sächsisch Edelleutstollen), která se později, ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století, stala vedle dolů Svornost a Werner jedním ze tří jáchymovských středisek těžby smolince.

V roce 1912 odkoupil štolu a sousední důl Pomoc Boží rakouský stát, který zde v letech 1913–1917 postavil moderní gravitační úpravnu uranových run. Výstavba úpravny byla plně dokončena v roce 1925 v režii československého státu. Stará štola Saských šlechticů byla po první světové válce opuštěna a její úlohu převzala v roce 1922 paralelně vyražená nová těžná štola, vedoucí ke slepé (na povrch nevycházející) šachtě Zdař Bůh, jež byla prohloubena do 129 m pod horizont těžní štoly a měla tři patra. V 30. letech byla jáma prohloubena o dalších 120 m. Kromě jitřní žíly Edelleutstollen-Gang se dolem těžily zejména půlnoční žíly Zdař Bůh, Zeidler, Františka a další.

Část důlních děl otevřených Štolou saských šlechticů (vlevo uprostřed) v době první světové války (M. Kraus, 1916), důlní práce sahaly až pod Suchou. Už v té době byl plánován překop paralelní s vlastní štolou vedoucí ke slepé jámě Zdař Bůh.

Areál dolu Štola saských šlechticů v roce 1912, kdy jej převzal stát

Úpravna dolu Bratrství kolem roku 1918

Původní Štola saských šlechticů (foto Jan Hloušek)

Areál Štoly saských šlechticů kolem roku 1930. V popředí železnice pro odvoz hlušiny na haldu, za ní provozní objekty dolu a úpravna

Areál Štoly saských šlechticů na leteckém snímku z roku 1938 (zdroj: www.cuzk.cz) s dosud funkční úpravnou

Důl Bratrství na leteckém snímku z roku 1952 (zdroj: <https://kontaminace.cenia.cz/>). U dolu byl v roce 1950 zřízen nápravně pracovní tábor M a v údolí směrem ke dnešnímu Sporthotelu Můstek ve stejném roce ústřední sběrný tábor D. Úpravna již v době pořízení snímku neexistovala.

Po roce 1945 získal areál nové jméno Bratrství. Až do začátku roku 1950 pracovali v dole i němečtí váleční zajatci, v letech 1950–1954 při dole existoval nápravně pracovní tábor. Místní úpravná se stala modelem pro výstavbu nové velké centrální gravitační úpravný v Eliášském údolí (1948–1952), po jejímž dokončení byla zbořena. Do počátku 60. let, kdy těžba skončila, bylo v důlním poli Bratrství o rozloze 9,8 km² vyraženo více než 80 km štol a překopů, vlastní těžní štola měla délku 385 m. Z vydobytých rud se získalo celkem 507 tun uranu.

Údolí Klínoveckého potoka s bývalou tabákovou továrnou v popředí a rozsáhlými, dnes zarostlými haldami dolu Bratrství a výše položené Štoly č. 1 Bratrství, která je unikátním, leč nepřístupným skansenem uranového hornictví 50. let minulého století (pohlednice z roku 1965)

Nové uplatnění našel důl v roce 1974, kdy byla část těžní štoly s přilehlými komorami přeměněna na úložiště nízko- a středně radioaktivních odpadů vznikajících ve zdravotnictví, vědě a výzkumu, průmyslu či zemědělství. Sudy s odpadem (přes 2 200 sudů) se ukládaly do pěti podzemních komor o celkovém objemu 1 200 m³. V současnosti je již kapacita úložiště prakticky vyčerpána, a proto na základě rozhodnutí Správy úložišť radio-

aktivních odpadů (SÚRAO), jež provoz úložiště zajišťuje, je od roku 2017 tento typ odpadů skladován v úložišti Richard u Litoměřic. Definitivní způsob uzavření úložiště Bratrství, k němuž by mělo dojít po roce 2030, je předmětem probíhajících studií.

Vstup do úložiště radioaktivního odpadu (foto Jan Albrecht)

Překop k úložišti radioaktivního odpadu (foto Jan Albrecht)

Jedna z komor s radioaktivním odpadem (foto Jan Albrecht)

10. Bývalá tabáková továrna

Po omezení důlní činnosti panovala na Jáchymovsku v polovině 19. století vysoká nezaměstnanost. V únoru 1851 proto jáchymovský purkmistr Ignác Porkert požádal místní c. k. okresní hejtmánství o povolení zřídit na pozemku města v bočním údolí Klínoveckého potoka (Zeileisengrund) továrnu na tabákové výrobky.

Výstavba nové velké tovární budovy ve tvaru „U“ s rozměry 95 x 47 metrů začala v roce 1856 a v listopadu 1860 zde byly vyrobeny první doutníky. Od roku 1867 byla zavedena i výroba kuřavého (dýmkového) tabáku a v roce 1882 výroba cigaret, která po 1. světové válce zcela převládla. Například v roce 1928 zde bylo vyrobeno 596 milionů ks cigaret, 11 milionů ks doutníků a 7 804 q tabáku. Nejvíce zaměstnanců, v naprosté většině žen, pracovalo v „tabačce“ před 1. světovou válkou – v roce 1912 jejich počet vystoupal až na 1 174.

C. k. Tabakfabrik v Jáchymově na pohlednici z roku 1908

Od roku 1870 byly stroje v továrně poháněny vodní turbínou, v roce 1899 byl zaveden parní pohon a v roce 1903 získala fabrika i elektrické osvětlení. Továrna byla vlečkou spojena s železničním nádražím, a tím s tratí do Ostrova. Patřila k ní také budova s řezacími stroji, truhlárna, kotelna, sklad uhlí a samostatné koupelny, v roce 1927 byl přistavěn bytový dům pro úředníky.

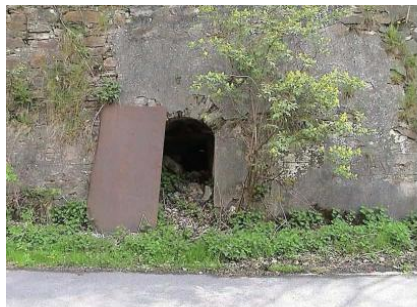
Po zabrání Sudet Německem vyráběla v továrně tabákové produkty od června 1941 firma Vereinigte Sudetenländische Zigarrenfabriken K. G. Deter. V roce 1943 jejich výroba skončila a místo ní byla zavedena zbrojní výroba.

Po válce se již výroba cigaret neobnovila a zpočátku zde byli internováni odsouvaní Němci. V 50. letech sídlilo v budově generální ředitelství n. p. Jáchymovské doly, resp. v letech 1955–1960 nadřízená Ústřední správa výzkumu a těžby radioaktivních surovin, jež zaštiťovala těžbu uranu v celém Československu. V přilehlé budově byla opravná radiometrických přístrojů a v bývalé truhlárně vývoj a výroba strojních dílů.

Po ukončení těžby uranu zde měl závod textilní podnik Tosta AŠ (1963), později tu závod Tesly Karlín vyráběl telefonní ústředny. Po roce 1989 se v budově vystřídala řada firem, v současnosti objekt slouží pro výrobní a ubytovací účely.

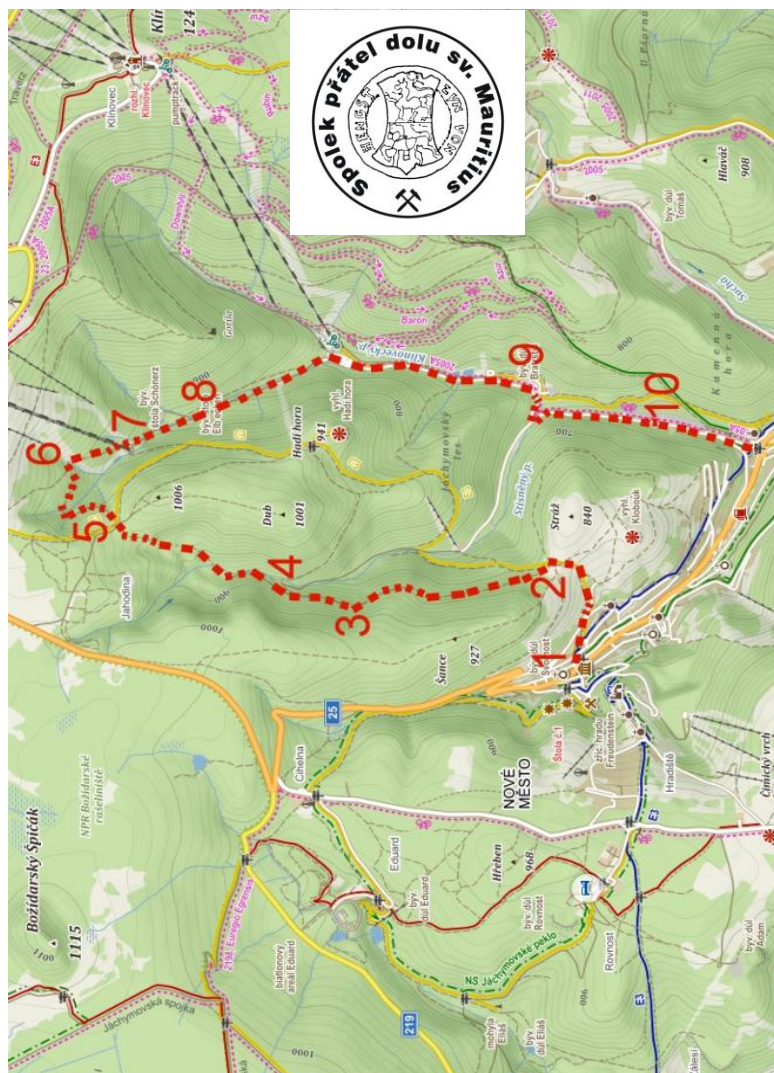

Bývalá továrna na snímku z roku 2004 (foto: Jan Hloušek)

Také v opěrné zdi továrny se nachází ústí několika štol (foto Jan Hloušek, 2002)

Trasa výšlapu

Vydal: Spolek přátel dolu sv. Mauritius

Texty: Michal Urban

Náklad: 60 ks

Hřebečná 2018